

100 de ani. Războiul româno-ungar din 1919

Intrarea armatei române în Oradea

În perioada dintre momentul 1 Decembrie 1918 și intrarea armatei române în Oradea, românii din această regiune au suportat un regim de teroare. Țăranii din satele Bihorului au fost agresați de soldații bolșevizați, jefuiți de bunuri. Episcopul ortodox Roman Ciorogariu lasă o mărturie scrisă despre clipele de teroare și deznădejde trăite până la eliberarea orașului.

Regimurile politice ungare au căzut unul după celălalt de la proclamarea independenței țării față de Dubla Monarhie, în octombrie 1918. Lipsiți de viziune și înțelegerea situației în care se aflau, singura preocupare a liderilor unguri a fost menținerea țării în granițele medievale utopice, iar pentru asta au promis tot ce refuzaseră în trecut. Era prea târziu, iar când au înțeles în sfârșit acest lucru, au trecut cu arme și bagaje în tabăra bolșevică.

În primăvara anului 1919 Oradea era un loc periculos pentru români. Retragera coloanelor armatei ungare către Tisa s-a făcut, inevitabil, pe calea ferată Cluj-Oradea. Armata română ajunsese la Munții Apuseni și eliberaseră Clujul. În memoriile sale „Zile trăite”, episcopul Roman Ciorogariu consemnează:

„Rând pe rând se ivesc săcui cu deviza «Pentru Ardeal» la chipiu, «Legiunea morții» cu craniu la chipiu, Gărzile de oțel, Gărzile naționale, Gărzile roșii, jandarmii, marinarii, honvezi, poliția de graniță, unii mai turbați decât alți și țoțonați (inzorțonați, împoțonați-n.r.) cu felii de felii de pene, ca niște indieni. Între sine dușmani de moarte, mai ales săcuii și roșii, față de noi o falangă însășoșată de sânge românesc. (...) Cu trenurile blindate țin sub foc toate liniile ferate până la Vașcău. Noi, în mijlocul lor la Oradea. Plata acestor trupe era 30, mai târziu 50 de corane pe zi și liber la jaf în satele românești. Erau drojdia societății, Nu stăteau în pozițiile stabilite pe front, ci făceau incursiuni în sate, unde ucideau și jefuiau satele de alimente și de ultima cămașă ori perină ce o aflau prin case. (...) Oradea era plină de pânzeturi și obiecte furate cari se vindeau pe piață și în colportagiu (comerț ambulant-n.r.). Cât stăteau în Oradea umblau beți în trăsuri cu puștile, trăgând neconștient din ele. Vai de românul ce le-ar fi venit în cale, mort rămânea pe loc. Copiii puneau cartușe pe șinele tramvaiului, cari se descărcau sub roți Detunăturile de granate și tir de tunuri țineau orașul sub teroare. Eram ca într-un iad.”

Propaganda era în toi prin foile volante bilingve Vörös Lobogó, respectiv Steagul Roșu, instigări permanente la revoluție și anarhie, dar și la neacceptarea autorităților românești.

„Frați români! Pe regele ungar l-am alungat, dar domni români voiesc din nou să vă aducă pe cap regele din România, însă toți regii sunt pe o formă de răi. Noi ne-am scăpat de grofii și domni noștri

mari, dar advocații și fiscalii voiesc să ne deie pe mâinile boierilor din România, care sunt și mai răi asupritori decât cum au fost grofii și domni mari ai noștri. Republica social-democratică și radicală voiește să deie poporului românesc din Ardeal pământ și voește ca în Ardeal să nu domnească familia urâtă și mârșavă a Hohenzolernilor, fără însuși poporul plugar și muncitor. După cum noi am alungat pe grofii și domni noștri mari așa alungați și îi aruncați în iad și voi pe domni voștri mari care vă asupresc, ca numai al vostru să fie pământul pe care îl lucrați. Noi n-avem lipsă nici de rege, nici de ofițeri, cari fac numai lux și fură vremea înzădar, nici de boieri și de domni mari care sug numai sângele nostru ca lipitorile. Nouă ne trebuie pământ și libertate! Să trăiască republica social democratică și radicală! Comitetul Plugarilor și al Muncitorilor”.

În Oradea s-au refugiat o mulțime de preoți români (ortodocși și greco-catolici) de pe sate, în speranța că vă vor fi protejați. Au fost ascunși prin diferite case și ajutați cu puține resurse, să supraviețuiască.

Chiar vlădica Ciorogariu a fost nevoit să-și scurteze barba și să circule în civil prin oraș, tot timpul cu ochii în patru. Pe casele românilor au apărut peste noapte inscripții de genul „kasa” (mălai fierbinte), dar care însemna „arde-l” și „pazuly”, adică „valah”. „Toate erau pregătite pentru o noapte de Bartolomeiu, la care asmuțeau zierele cu pretinsele atrocități săvârșite de români la țară împotriva ungarilor”, notează episcopul Ciorogariu, care menționează că nici măcar oficiosul catolic local „Szabadság nu era mai domol” în propagandă și instigare la agresiuni. În tot județul au fost consemnate cazuri de ucideri, jafuri și agresiuni asupra românilor, Ciorogariu enumerând 41 de exemple, „o infimă parte a cruzimilor și jafurilor”. „N-avem unde să ne plângem”, îi scrie un țăran maltratat, „vai de noi, ce zile grele am ajuns, după ce patru ani de zile ne-am vărsat sângele pentru patrie.” Promisiunile făcute românilor de guvern se băteau cap în cap cu realitatea tragică din teritoriile locuite de ei. Cu oroare, este relatat măcelul de la Sighiștel, unde au fost uciși peste 50 de locuitori și au fost incendiate 40 de case. În Oradea este interzisă apariția „Tribunei Bihorului”, ca „organ antirevoluționar” – de fapt, pentru că în revistă se relatau atrocitățile comise și se cerea dreptate pentru români. Intelectualii care semnau

articole, Roman Ciorogariu, Gheorghe Tulbure, Coriolan Pop, Sever Andru sunt acuzați de spionaj și puși sub pază militară.

Dictatura proletariatului

Din 21 martie până în 18 aprilie 1919 Oradea și Bihorul va cunoaște un nou val de teroare, bolșevicii unguri decretând alianța cu guvernul sovietic de la Moscova și dictatura proletariatului. Primarul Rimler Károly este îndepărtat din funcție. Sunt aduse „întăriri” de la Moscova, tovarăși români originari din Basarabia, „mai înainte (se numeau-n.r.) Auerbach și Kornstein, după aceea Crețulescu și Avramescu și tot felul de escu lipit de numele lor strein. Figurau ca comuniști români... și sub acest nume românesc și-au exercitat dreptul de dispoziție asupra românilor”, scria episcopul Ciorogariu. Bolșevicii i-au dat afară pe clericii greco-catolici din Palatul Episcopal și acolo și-au stabilit sediul, nu înainte de a arunca de pe pereți icoanele și portretele episcopilor de la începuturile episcopiei.

„Oradea era comunizată. S-a șters proprietatea particulară, toată proprietatea e a statului și proprietarul de casă de eri astăzi dat afară din averea sa. Fabrici, ateliere, cafenele, acul, dalta, ciocanul, totul e comunizat și pus sub administrarea statului. (...) Proletarele smulgeau pălăriile din capul burghezilor și le călcau în picioare, de la magazinele de alimente le aruncau afară”, orice gest critic la adresa sovietului ungar era pedespit fără milă. Judecător era un croitor șchiop, pe nume Patócs, „judecă fără milă”. Ciorogariu își arată compasiunea față de cei din episcopia romano-catolică, izgoniți din casele lor, „acum se trezesc că ce e comunismul... toți gem și oftează să vină ori cine, francezii ori românii, nu împoartă, să-i mântuiască de pieire.”

Pe lângă desființarea proprietății se desființează și familia ca fiind o instituție imorală și se decretează „liberul amor”, copiii sunt ai statului, care are dreptul să-i ia de la părinți și să-i crească pentru sine în spiritul statului comunist. Când au ieșit tovarășii să comunizeze satele, s-a lăsat cu pari pe spate și capete sparte.

Când „a auzit țăranul că decum înainte nu mai e nici holda, nici casa, nici plugul, nici boul lui, a sărit la furcă. Cum, nu-i casa mea? Da tu ai făcut-o?! Și a trebuit să scape cu capetele sparte tovară-

Harta operațiunilor militare dintre Apuseni și Tisa dintre 16 aprilie - 1 mai 1919

Regele Ferdinand II îl decorează pe generalul Gheorghe Dabija

Trupele române în Oradea, pe 23 mai 1919

șii (...) Sate românești și ungurești deopotrivă.”

Primele rândunele

La începutul lunii aprilie sosesc vești proaspete și primăvăratice, la

Oradea a început să adie vântul libertății. Armata română a început operațiunile militare pe frontul de la Ciucea și trupe românești au ajuns la Vașcău. Bolșevicii din Oradea amenință cu prădarea orașului.